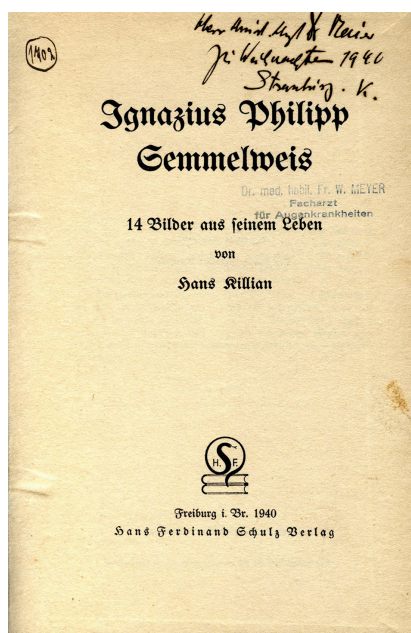

Hans Killian:

Egy ismeretlen német Semmelweis-dráma Lapszéli jegyzetek Hans Killian színdarabjához

Ignazius Philipp Semmelweis:
14 Bilder aus seinem Leben

Hans Ferdinand Schulz Verlag,
Freiburg i. Breisgau, 1940,
67 oldal, 1 ábra

1. ábra | Hans Killian Semmelweiseről szóló, 1940-ben kiadott drámájának címlapja (A szerző könyvtárából)

„Das Morden muss aufhören, und damit das Morden aufhöre, werde ich Wache halten, und ein jeder, der es wagen wird, gefährliche Irrtümer über das Kindbettfieber zu verbreiten, wird an mir einen rührigen Gegner finden. Für mich gibt es kein anderes Mittel, dem Morden Einhalt zu tun, als die schonungslose Entlarvung meiner Gegner” (Részlet Semmelweis egyik „nyílt leveléből”, idézi Hans Killian: Ignazius Philipp Semmelweis, 1940, 49. oldal).

A Semmelweis-emlékév utolsó hónapjában került kezembe egy eddig még sehol sem ismert vagy méltatott dráma egyetlen fellelhető példánya. Kurt Wiemers freiburgi professzor jó húsz évvel ezelőtt még látta a színmű kéziratát, de akkor még nem tudtuk, hogy ez nyomtatásban is megjelent. Gyarapítva a német földön sem kevés iro-

dalmi emléket a nagy magyar szülész tragikus életpályájáról és munkásságának ellentmondásos fogadtatásáról.¹

Hans Killian (1892–1982) freiburgi sebészprofesszor feljegyzése szerint a 14 képből felépített drámát és színpadra szánt művét 1935. november 9–12-e között írta. Ez a hihetetlenül rövid idő, mintegy négy nap, aligha lehetett elegendő behatóbb előtanulmányokra. Forrásmunkaként is csupán hat művet említ; aktuálisabb életrajzi kutatásokat nem ismervén, főként Schürer von Waldheim és Gyóry Tibor műveiből merített.² Megállapítható, hogy Killian a korábbi, 1900 előtt megjelent, Semmelweis klinikai módszerét átvevő német klinikusok (Gustav Veit, Franz L. K. W. Wickel, Otto Spielberg, Albert Sigmund Gustav Döderlein, Alfred Hegar és Paul Zweifel) munkáit valószínűleg nem ismerte vagy azokat nem tartotta fontosnak.³

Természetesen ilyen átfogó irodalmi tanulmányokra főként tudományos közleményekben van nagyobb igény; egy életmű drámai adaptációjánál fontosabb az író képzelete és megjelenítőereje. A színművek keletkezésének körülményei, a korrajz, az események időrendi sorrendje és a kortársak szerepe azonban felveti a két drámai mű, Killian Semmelweis-drámájának (1940) és Németh László *Az írás öröge* című 1969-ben írott színdarabjának⁴ összevetését. Ez az előzetes közlemény ugyanakkor nem foglalkozik a két irodalmi mű stílárius jellegzetességeivel, művészeti és orvostörténeti jelentőségével – ez egy jobb tollú történész és filológus részletesebb tanulmányának feladata lenne.

Hans Killian és Németh László mindketten orvosok;^{5,6} Killian előbb patológus, majd sebész, hadtörténész és szépirodalom; Németh iskolaorvos.⁷ Németh László először élete alkonyán kezd foglalkozni Semmelweis életművével, személyiségének pszichológiai elemzésével. Amint maga is írja, „6–7 éve három szigorló orvos már levélben felkért Semmelweis-dráma írására”.⁸ Nem tudjuk, foglalkoztatta-e őt korábban Semmelweis életének sorsa, amelynek megírására egy évfordulón az író az Egészségügyi Dolgozó szerkesztője is felkérte. Killian azonban már fiatal asszisztensként 1922-től foglalkozott bakteriológiai kutatásokkal a müncheni Robert-Koch-Institut immunológiai laboratóriumában.⁶ Németh László *Az írás öröge* után már nem tudott többé írni, Semmelweis színműve lett a hatványdala.⁹

Killian 14 részes színművét 1935-ben írta, de a kézirat öt évig a nyomdában maradt, egy évvel a *Facies dolorosa. Das*

schmerzreiche Antlitz című albuma megjelenése után (Thieme, Lipcse, 1934). Szépirodalmi, hadtörténeti, sebészeti, aneszteziológiai és önéletrajzi munkákat haláláig (1982) írt⁶, de a szeptis elleni küzdelem még 1976-ban is foglalkoztatta¹⁰. Semmelweis halála után 70 évvel, 1935-ben aratta Georg Domagk (1895–1964) első kemoterápiás sikereit a *Prontosil* nevű azofesték szulfonamid-antiszeptikummal.¹¹ Lehetséges, hogy ez a felfedezés is hozzájárult Killian művének keletkezéséhez.

Legfőbb forrásmunkaként Killian és Németh is Semmelweis Gyóry Tibor által összegyűjtött (és németre fordított) írásait használta.² Emellett Németh Benedek István máig legjobb Semmelweis-életrajzából is meríthetett, amelyhez mérhető munka a német és az európai nyelvű forrásmunkák-nál, Benedek István Semmelweis-kötetétől eltekintve, még mindig hiányzik.¹² Killian valamennyi eredeti dokumentumot Schürer von Waldheim művéből kölcsönözte.²

Nem tudjuk, mennyi ideig tarthatott az eredeti iratok tanulmányozása; a drámák azonban rövid idő alatt megszülettek: Killian-nak ehhez négy napra, Németh Lászlónak is csak két hétre volt szüksége.⁹ Terjedelmük ugyanakkor majdnem azonos: 69 és 68 oldal. Németh László négyrészes esszéje⁸ *Az írás öröge* évében (1969) mindenképpen behatóbb előtanulmányokról tanúskodik.

A stílárius elemektől eltekintve a legfontosabb különbség a két színmű felépítésében, tagolásában és az átöltött időszak terjedelmében keresendő. Killian szinte „szolgai” módon követi az eseményeket, áttekintve a semmelweisi életút és életmű egészét a bécsi 1847-es és 1848-as évektől az orvostudós oberdöblingi haláláig, alig módosítva az életrajz egyes állomásai időrendjén. Németh László drámája nem foglalkozik a forradalom előtti évekkel, a felfedezés körülményeivel, Semmelweis bécsi küzdelmeivel, Skoda, Hebra és Rokitsansky szerepével. Killian művében éppen a gyermekágyi láz okainak lassú felismerése, Semmelweis logikus következtetései, érvelése és a három bécsi professzor vitái sikerültek leghitelesebben, és Semmelweis nyilvános előadása a bécsi egyetem auditorium maximumában a legtrókételesebben. Itt érkezik tetőpontra a Semmelweis-dráma a 13 évvel későbbi pesti évek küzdelmei, az indultatos és szenvedélyesen sértő „nyílt levelek” megírása előtt.

A két dráma színhelyei 14 képből, két részben (Killian) és négy felvonásban (Németh László):

Hans Killian: Ignazius Philipp Semmelweis.

I. rész

1) A bécsi egyetem I. sz. Női Klinika kórterme és Semmelweis első vizsgálója Klein professzorral,

2) Rokitansky kórbonctani laboratóriuma,

3) Semmelweis klinikai szobája és Markusovszkyval (Marko) folytatott beszélgetése Kolletschka haláláról,

4) Semmelweis és Klein további vitái, az antiszeptikus klórvizes kézmosás bevezetése,

5) Ismét Rokitansky kórbonctani intézete,

6) A bécsi orvosi fakultás könyvtára és professzori ülése (Hebra, Skoda, Klein, Rokitansky és Semmelweis),

7) Semmelweis tanainak nyilvános vitája az egyetem nagy aulájában (a dráma kulminációs pontja),

8) Semmelweis klinikai szobája, második beszélgetése Markusovszkyval.

II. rész

9) Semmelweis Hatvani utcai szobája az „Actiologia” írásának idején és az első „nyílt levelek”,

10) Hazafias esti bankett Semmelweis házában, visszaemlékezés a bécsi akadémiái légió barikádharcaira és a világosi fegyverletételre,

11) Ülés a pesti egyetem igazgatói szobájában, ahol Semmelweis elborult tudattal felolvassa a bábaeskü szövegét,

12) „Döbbling” professzor szobája a bécsi Idegstanatóriumban,

13) Rokitansky, Hebra és Skoda Semmelweis betegágyánál az oberdöbblingeni elmegyógyintézetben,

14) Rokitansky és Skoda a bécsi patológiai intézetben Semmelweis holttestének boncolása után.

Németh László: Az írás ördöge

1. felvonás: Semmelweis Hatvani utcai szobája, bábánövendékek vizsgáztatása. Markusovszky sürgeti egy hatrészes tanulmány összeállítását a gyermekági láz okairól és megelőzéséről az újonnan alapított *Orvosi Hetilap* számára,

2. felvonás: Semmelweis lakása a belvárosi Waltier-házban, Csermák búcsúztatója, Balassa és Markusovszky vitája a „nyílt levelek” fogadtatásának várható visszhangjáról. Semmelweis rögeszmés magatartásának első jelei,

3. felvonás: Semmelweis otthoni dolgozószobája, Semmelweisné és Markusovszky ellenkezése egy újabb, a világ összes szülészéhez intézendő „nyílt levél” közlése miatt,

4. felvonás: Az *Orvosi Hetilap* szerkesztősége a Lánchíd térnél, Balassa, Balogh Kálmán, Markusovszky és Semmelweis vitái, utalás a „Nyílt levelek” és a „Blick”, Széchenyi és Semmelweis rokon alkati vonásaira, az igazság megszállottjainak közös végzetére.

Killian tehát az életpálya valamennyi fontosabb állomását foglalkozik, s csak futólag érinti Semmelweis küzdelmeinek, leveleinek fokozódó, kegyetlenül támadó, agresszív jellegét, barátai lassú elhidegülését, majd szellemének teljes elborulását a bábaeskü felolvasásánál, de nem foglalkozik behatóbban a nagy kutató patológus alkati jegyeivel. Németh Lászlót az íróra oly jellemző pszichológiai megközelítéssel azonban éppen ez izgatja: az „Actiologia” és a „Nyílt levelek” körüli ellentmondások, tanainak közléséért Markusovszkyval és Balassával folytatott párharcai, Semmelweis lelki alkatának „jóságból, nyájasságból s időnkénti indulatosságból álló összetett egyéniségére”, amelyben lassan felülkerekednek a „kveruláns”, monomániás, indulatos, rögeszmés elemek, felőrölve és tönkretéve a lángész életét és családját. Amíg „az ördögök társaságában... a pokolra, a „beszámíthatatlanok” társadalmán kívüli telepére nem ér”.⁴ Ugyanakkor Németh tagadja, hogy a „nyílt levelek” egy pszichopata megnyilvánulásai lennének. Killian drámájában hiába keresnénk ezeket a mélypszichológiai vonásokat. Ehelyett ismétleten, színházi előadásban kissé fárasztó részletességgel idéz Semmelweis halálzási statisztikáiból, amelyeket Németh László szépirói ösztönétől vezettetve következetesen kerül a dráma színpadi bemutatójára és

2. ábra

Semmelweis emlékműve a bécsi gersthoferi Frauenklinik bejárata előtt (Peter Guggerel alkotása)

fogadtatására gondolva, és tapintatból lemond a Semmelweis-dráma utolsó színelvéről a bécsi elmegyógyintézetben.

Ha Semmelweis még két évig él, megélte volna a skót Joseph Lister antiszeptikus eljárásának sikerét, amellyel másodsor sikerült a műtéti halálozás és a sebfertőzés leküzdése.¹³

Németh László színdarabja bemutatóra készült; Killian Semmelweis-drámája eddig nem került a közönség elé. Tárnyilagosabb, statisztikákkal terhelt és *Az írás ördögénél* erőtlenebb dialógusai a darabot nem a laikus nagyközönség, hanem sokkal inkább orvostanhallgatók értékelhetnék, így az alkalmasabb lenne az Egyetemi Színpad előadására.

(Killian színművének fotokopizált változata megtalálható a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár olvasótermében, az eredeti pedig a szerző überlingeni könyvtárában.)

Jegyzetek

¹ Többek között W. von Brunn (1922), H. O. Kleine (1930), G. Sticker, Stephan v. Török (1944), T. Uller (1943), L. Schönbauer (1946, 1956), T. Antoine (1946), E. Podach (1947) és K. Burger (1959) Semmelweis életével és munkásságával foglalkozó tanulmányait; bővebben lásd a bécsi Medizinische Universität bibliográfiáját: http://ub.meduni-wien.ac.at/BG/personen/Semmelweis_%20Ignaz%20Philipp_SW_CM.pdf Semmelweis életéről Németországban két film is készült: *Semmelweis – Retter der Mütter*. DEFA, 1950 (Rendező: Georg von Klaren) és *Ignaz Philipp Semmelweis – Arzt der Frauen*, 1987 (Rendező: Michael Verhoeven). A Deutsche Bundespost 1956-ban emlékbélyeget adott ki Semmelweis arcképével (*I. Ph. Semmelweis – Helfer der Menschheit*).

² Schürer von Waldheim: *Ignaz Philipp Semmelweis. Sein Leben und Wirken*. Hartleben's Verlag, Berlin, 1905; Tiberius von Győry, Hrsg.: *Semmelweis, Ignaz Philipp: Gesammelte Werke*. Gustav Fischer Verlag, Jena, 1905 (hú hasonmás kiadása: Sändig, Wiesbaden, 1967, 604 o.).

³ Alfred Hegar: *Ignaz Philipp Semmelweis. Sein Leben und seine Lehre. Zugleich ein Beitrag zur Lehre der fieberhaften Wundkrankheiten*. Freiburg–Tübingen, 1882, p. 52. (újabb kiadásai: németül: 1900, 1923 és angolul: *I. Ph. Semmelweis*. Let Me Print, 2010; Ulan Press, 2012). Bővebben lásd Gortvay György, Zoltán Imre: *Semmelweis Ignác (1818–1865) tanításának érvényesülése külföldön*. Digitalizált változata: http://mek.oszk.hu/05400/05427/pdf/Semmelweis_tanitasakulfoldon.pdf.

⁴ Lásd Németh László négyrészes tanulmányát: *Semmelweis: A Semmelweis-probléma, Semmelweis drámakör, Az írás ördöge és Nyi-*

latkozat *Az írás ördögéről* (Németh László munkái: *Utolsó kitekintés*. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980, 705–715. o.), *Az írás ördöge* c. drámát pedig Németh László munkái: *Kísérleti dramaturgia* c. II. kötetében, 442–516. oldal, Magvető és Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1981.

⁵ Sipka Sándor: *Az „Orvos” szerepe Németh László életében*. (In: *Vallomások Németh Lászlóról* c. kötetben. Mezőszilas, 1980. Budapest, Helio-Biblos, 2002.)

⁶ Lásd Hans Killian: *Lebenslauf* (1941): <http://homepages.uni-tuebingen.de/gerd.simon/2killian41.pdf> és Hans Killian a Wikipedia Lexikonban: http://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Killian

⁷ Szállási Árpád: *Németh László: Az iskolaorvos*. (In: *Vallomások Németh Lászlóról* c. kötetben. Mezőszilas, 1980. Budapest, Helio-Biblos, 2002.)

⁸ A levelet három orvostanhallgató írta 1963-ban Sajkódra (Répay Gabriella, Répay

Mária és a jelen tanulmány szerzője (lásd: Németh László négy Semmelweis-tanulmányát: az *Utolsó kitekintés* című, a Magvető és a Szépirodalmi Kiadónál 1980-ban megjelent kötetében (705–713. o.). Dr. Lakatos István *Németh László betegsége és halála* c. 1989-ben írott értekezésének II. részét az *Új Forrás* 21. évfolyamának áprilisi számában, 74–91. o.) és Hans Killian: *Lebenslauf* c. 1941-ben írott önéletrajzát (<http://homepages.uni-tuebingen.de/gerd.simon/2killian41.pdf>).

Amikor nem sokkal később Lendvay Ferenc, a Szegedi Nemzeti Színház igazgatója darabot kért tőle, Németh László ezt a Semmelweis-dramát nyújtotta be előadásra. A hőmezővásárhelyi főpróba után a szegedi bemutatón, 1970. február 7-én a szerző még megjelent, de a darab átdolgozására már nem maradt energiája és ideje.

⁹ Dr. Lakatos István: *Németh László betegsége és halála*. II. rész. *Új Forrás*, 1989. április. 21. évf. 76–91. o.

¹⁰ Hans Killian: *Über aller Nacht ist Licht: Der Kampf gegen die Sepsis* (Kindler, München, 1976).

¹¹ Gerhard Domagk, in: Nemes Csaba: *A medicina kultúrtörténete*, II. kötet, 8. fejezet, 88–90. o. (VisualPrint, Hatvan–Budapest, 2009. o.); lásd még: Gerhard Domagk: *Ein Beitrag zur Chemotherapie der bakteriellen Infektionen*. In: *Deutsche Medizinische Wochenschrift* 61, 1935, 250.

¹² Benedek István: *Semmelweis és kora*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1967, 1980; Benedek, I.: *Ignaz Philipp Semmelweis 1818–1865*. Böhlau, Wien, 1985.

¹³ Joseph Lister: *On the Antiseptic Principle in the Practice of Surgery*. *Lancet*, 1867, 2, 353–356.

Nemes Csaba dr.
e-mail: csaba@nemes.cs

MEGHÍVÓ

XVI. ROMHÁNYI ORVOSTALÁLKOZÓ

Lelkigyakorlat (manreza) orvosoknak

2016. szeptember 3. – Szár, Római katolikus templom

Moderátor: **Szelényi Zoltán** egyetemi tanár, emeritus professzor

Program:

- 9.00 Szentmise
- 10.00 Üdvözlések
Moharos Péter polgármester
Prof. Dr. Kellermayer Miklós: A génszabályozás és a gyermeknevelés
Szerencsés Károly történész: Nemzeti traumák: vészjelek a XX. századból
- 10.30 *Beer Miklós* váci megyéspüspök: Az értelmiség magatartási és életviteli példája az ifjúság felé
- 11.00 *Fekete Károly* református püspök: Az ember, mint spirituális lény
- 11.30 *Hegedüs Endre* és *Hegedüs Katica* zongoraművészek: Élet a zongorában
- 14.00 *Kovács Bálint* egyetemi tanár: Tobit vaksága és gyógyulása: a Bibliában, a képzőművészetben és a zeneirodalomban
- 14.30 *Szántó Imre* ny. gyermekorvos: Az élet transzcendenciája
- 15.00 *Guseo András* ny. főorvos: A békacombtól a gondolat teremtő erejéig 1959–2016.
- 15.30 *Prof. Dr. Temesvári I. Péter*: Olcsóbb medicina? – Romhányi Professzor szeme rajtunk ...

Részvételi szándék jelzését **2016. augusztus 20-ig** várjuk az alábbi elérhetőségeken:

Koltayné Bartha Magda 06-70/350-2062 telefonszámán naponta 14–16 óra között
vagy a baratikor.saar@gmail.com e-mail-címen.